

MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA 2014

31. SREČANJE

**DRUGAČNOST IN DISKRIMINACIJA JUDOVSKEGA LJUDSTVA
SKOZI ČAS**

ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

IZŠTUDIJATI

TAKO KOT V ČASU OČES

NAJVAŽNEJE OČEJUJZT OČEJUVE OČEAT OČOU

MARIBOR, 11.2.2014

MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA 2014

31. SREČANJE

**DRUGAČNOST IN DISKRIMINACIJA JUDOVskega LJUDSTVA
SKOZI ČAS**

ZGODOVINA
RAZISKOVALNA NALOGA

MARIBOR, 11.2.2014

KAZALO

KAZALO.....	3
ZAHVALA.....	4
POVZETEK.....	5
1. UVOD.....	6
1.1 Metodologija dela.....	7
2. NASPLOŠNO O JUDOVSTVU IN ŽIVLJENJE JUDOV V STAREM VEKU.....	8
3. PREGANJANJE JUDOV V STAREM VEKU.....	9
4. DISKRIMINACIJA IN RAZMIŠLJANJE NEMČIJE PRED 2. SVETOVNO VOJNO.....	11
5. UPORI V KONCENTRACIJSKIH TABORIŠČIH.....	13
6. JUDJE NA SLOVENSKEM.....	15
7. POSLEDICA 2. SVETOVNE VOJNE IN JUDJE DANES.....	17
8. ANKETA.....	20
8.1 Grafični prikaz rezultatov ankete.....	22
8.2 Analiza ankete.....	26
9. ZAKLJUČEK.....	27
10. DRUŽBENA ODGOVORNOST.....	28
Kazalo slik	
Slika 1: Podoba skupine Hebrejcev.....	8
Slika 2: Jeruzalem – zgodovina.....	10
Slika 3: Adolf Hitler.....	12
Slika 4: Hitlerjevi podporniki.....	12
Slika 5: Zaporniki v koncentracijskem taborišču Auschwitz.....	13
Slika 6: Preživeli zaporniki taborišča Sobibór.....	14
Slika 7: Sinagoga v Mariboru.....	16
Slika 8: Sinagoga v Lendavi.....	17
Slika 9: Spomin na holokavst.....	18
Slika 10: Uroš Žun.....	19

ZAHVALA

Hvala mentorju, ki je pritrdilno odgovoril na mojo nekoliko pozno prošnjo za raziskovalno nalogo in da mi je dajal ideje, kaj še lahko storim, kaj še lahko dodam ipd.

Hvala materi, ki je to raziskovalno nalogo prebirala zelo strokovno, mi je priporočala knjige ter me čisto vedno spodbujala. Hvala tudi starejšemu bratu, ki se je ponudil, da lahko vpraša prijatelje za nasvet, če bi slučajno kdaj kaj potrebovala.

POVZETEK

Diskriminacija po svetu me je od nekdaj zanimala. Zelo težko se je bilo odločiti, ali bom pisala o Judih ali pa o črncih. Prevladovala je tema o Judih, saj je zavita v skrivnost in ker sem nekoč spoznala Juda, ki živi v Izraelu in me je učil hebrejsko. V tej raziskovalni nalogi sem si postavila več vprašanj o Judih in njihovi kulturi ter veri. Prebrala sem tudi knjige, o začetkih judovskega ljudstva in razvoju, ker me je zanimalo, če bom tam odkrila, zakaj so bili tako izobčeni. Razmišljala sem, ali so bili razlogi v njihovem izgledu, ali po načinu življenja. Raziskovala sem tudi, kako je prišlo do tega, da so doživeli tako diskriminacijo med drugo svetovno vojno. Naredila sem anketni vprašalnik, kjer sem učence osmih in devetih razredov, vprašala, koliko pravzaprav vedo o Judih in postavila hipotezo, da bodo o dogodkih v vojni vedeli veliko, o kulturi pa ne. Menim, da je zgodovina judovskega ljudstva izredno bogata in zanimiva tema, o kateri se da še veliko raziskati in razmišljati.

1. UVOD

Judovstvo, ena bolj bogatih ver nam znanega sveta. Njihova vera, kultura in navade so bile že zelo razvite še pred začetkom krščanstva. Kako so včasih živeli, zakaj so bili diskriminirani že v starem veku, pa vse do 20. stoletja sem raziskala v pisnih virih različnih knjig in revij, kjer sem mimogrede našla zanimive članke. Kakšno je danes poznavanje druge svetovne vojne in judovske vere med mladimi sem raziskala z anketo.

Judje so se oblačili podobno kot stari Grki. Moški in ženska sta se že takrat lahko razvezala. Preden pa so se dokončno naselili v Izrael so bili mnogokrat izgnani, že iz starega Jeruzalema, ko so mesti zavzeli Babilonci in porušili vse templje in sinagoge. Bili so zaprta skupnost, niso se vezali z pripadniki drugih ver, tudi obrede so opravljali že skoraj skrivnostno. Poznali so dve vrsti duhovnikov v sinagogah, katerim so plačevali tudi davek.

Ponovno so bili diskriminirani v novem veku, kjer je večkrat prišlo do tega, da so Katoličani požgali judovske trgovine ipd., do tal. Genocid nad Judi pa je prišel do vrhunca takrat, ko je na oblast prišel Adolf Hitler. Pod drobnogled je vzel Jude in njihov vsakdanjik, ter jih prav kmalu obtožil, da so oni krivi za slabo gospodarsko stanje Nemčije. Ko je dobil več podpore, je izjavil še, da je Nemčija prvo svetovno vojno izgubila prav zaradi njih. Da so bili Judje tisti, ki so jih izdali. Tako so se začela ustanavljati koncentracijska taborišča. Prav v eno izmed taborišč so bili poslani tudi slovenski Judje. Mnogi se nazaj niso več vrnili. Ampak vsi zaporniki se tam niso kar tako vdali; zaporniki koncentracijskega taborišča v Sobibóru so se uprli. Pobegnili je kar 300 ljudi, čeprav so jih mnogo našli v akcijah, ki so jih esesovci kasneje opravljali. Akcijam pa se je uspelo izmakniti 47 Judom, nekateri še danes živijo. Niso vsi Katoličani bili proti Judom – nekateri so pomagali skrivati judovske otroke, ženske ali manjše družine. Po koncu druge svetovne vojne so v muzeju Jad Vašem ta imena poiskali in jih zbrali v knjigo. Imena izvirajo iz 44 držav, med njimi je kar sedem slovenskih.

1.1 Metodologija dela

Pri opravljanju raziskovalne naloge sem si pomagala z veliko različnimi knjigami, naključnimi članki v revijah ali kar zgodovinskem učbeniku, v veliko pomoč pa mi je bila

revija History (Illustrated), uporabila sem tudi elektronske vire. Pogledala sem nekaj filmov na temo 2. svetovne vojne, ter se sprehodila do mariborske sinagoge, kjer sem zaposlene delavce vprašala nekaj vprašanj in če mi še lahko priporočajo kakšno gradivo. Prostore sinagoge sem si prav tako ogledala. Sestavila sem tudi anketo z vprašanji, da sem ugotovila kako dobro mladi poznajo genocid nad Judi.

2. Nasplošno o Judovstvu in življenje Judov v starem veku

Judje so vedno veljali za drugačne, manjvredne. Velikokrat v človeški zgodovini so bili tudi zatirani. Že pred časom Kristusovega rojstva. Razlog je verjetno zato, ker je bila njihova skupnost bolj zaprta in bolj razvita, vera in navade pa drugačne. Judovska vera je cvetela že pred nastankom katolištva. Nekateri viri trdijo tudi, da se je katolištvo razvilo iz judovstva. Ampak obe veri imata svoje navade in razlike. Judje ne praznujejo božiča, ker ne verujejo v istega boga kot Kristjani. Judovsko novo leto se praznuje v začetku septembra. Razlika je na primer tudi v zakonu; poročali so se zelo mladi, a včasih si je ženin sam lahko izbral nevesto, s katero se ni takoj poročil, ampak sta se eno leto spoznavala. Mož in žena sta se lahko razvezala. Tudi žena je lahko zahtevala ločitev, še posebej, če je v zakonu bilo nasilje. Judje so dobro živeli, ker tudi niso rabili plačevati velikih davkov in ker so bili izvrstni trgovci. Že tisočletja velja pravilo, da na vsak sedmi dan v tednu le počivajo in gredo k maši. Tak dan se imenuje *šabat*. Žene so dan pred *šabatom* skuhale kosilo za naslednji dan in počistile hišo. Za razliko od Kristijanov imajo Judje vikend v petek in soboto ter imajo v nedeljo delovni dan. Stari Judje so verjetno bili oblečeni v tuniko in ogrinjalo.

Slika 1: Podoba skupine Hebrejcev

O njihovem načinu oblačenju ne vemo veliko, saj je druga zapoved Judom prepovedovala, da bi upodabljali človeške like. Edine znane podatke nam nudi Biblija in

preostanki oblačil iz 2. stoletja n.št. ki so jih arheologi odkrili v obalah En Gedija ob Mrtvem morju. Te informacije pa dopolnjujejo še podobe iz poslikav sinagoge v Dura-Europosu iz 3. stol. n.št. Moški so si ponavadi na golo ali pa s srajco in kratkimi hlačami nadeli tuniko, ki jim je segala do kolen. Čez to so nosili še eno tuniko ali ogrinjalo pravokotne oblike, ki je imelo v skladu z Mojzesovo postavo na vogalih modre vrvice. Te vrvice so Jude nenehno opominjale na božje zapovedi in Boga kot samega. Tunike so bile okrašene tudi z bolj ali manj okrašenim pasom. Za pas so včasih zatakneli tudi orožje.

Ženske so nosile enaka oblačila kot moški. Blago se je razlikovalo le po barvah, kakovosti, okrasju in obliki. Ženska zgornja tunika je bila širša, segala je do kolen in bila dovolj dolga da so si z njo lahko pokrile glavo. Najbolj razširjeno obuvale so bile pletene ali usnjene sandale. Veliko Judov je prevzelo grško nošo, tuniko in ogrinjalo brez rokavov. Ženske so že takrat veliko skrbi posvečale svojim lasem, ki so jih spletale a pogosto prekrile. Nosile so turbane, svilene trakove, pa razne tančice in rute. Judinje so se tudi dišavile in ličile. Moški so nosili dolge lase in kot pokrivalo nosili okroglo krznenno čepico. Najbolj pobožni so si puščali tudi brado.

Judje so bili že večkrat pregnani.

3. Preganjanje Judov v starem veku

Ko so se kot Hebrejci v Kanaanski deželi ustalili pod vostvom kralja Davida (1004-960) in njegovega sina Salomona (960-930) je dežela zelo razcvetela. David je osvojil Jeruzalem, ki je postal tudi njegova prestolnica. Salomon je v Jeruzalemu zgradil tudi tempelj, tako je Jeruzalem postal edinstveno svetišče. Po Salomonu se je kraljestvo razdelilo na dva dela; Izrael, ki je leta 721 postal asirska provinca in Judo ki so jo leta 586 pr.n.št. zavzeli Babilonci, porušili tempelj, prebivalstvo pa odpeljali v izgnanstvo. Babilonski izgnanci so se hitro prilagodili, čeprav so še vedno upali, da se bodo vrnil v domovino. To upanje so podžigali preroki, ki so izgnance s svojimi videnji uspeli obdržati v veri do njihovega edinega Boga. Tako so perzijske zmage leta 538 pr.n.št. povzročile padec babilonskega kraljestva in to je za hebrejske ujetnike pomenilo konec izgnanstva. Mnogi izgnanci so raje ostali kar v novi domovini, čeprav je kralj Kir

Hebrejcem dovolil da gredo nazaj v Jeruzalem in obnovijo tempelj. Za Hebrejce so v tem času začeli uporabljati tudi besedo Jud in pridevniško izpeljanko judovski.

Slika 2: Jeruzalem – zgodovina .

Kadar so Judje prišli v stik z evropskimi ljudstvi ali drugimi sosedi, so pogosto zbujali strah, občutke manjvrednosti, nevoščljivost, privoščljivost in podobno, ker se to pogosteje in intenzivneje dogajalo v srednjem veku, prvo opaznejše preganjanje Judov srečamo v tako imenovanem visokem srednjem veku, takrat ko so zaradi dejavnosti Judov začela nastajati mesta. To vse je pri ljudeh zbujalo odpor pa tudi strahospoštovanje. Drugi razlog za nezaupanje ter odpor pa je bila vera in vsakdanji način življenja, ki se je v marsičem razlikovalo od življenja Kristjanov. Od srednjega veka dalje v upodobitvah judovskih navad srečamo tudi njihove obrede, kateri so v predstavah kristjanov kazali sovražnost ali zlonamernost do Nejudov. (Na primer, del freske v cerkvi svetega Martina v Martjancih s konca 14. stoletja prikazuje Juda, ki pljuva na Kristusa. Prizor ponazarja uveljavljeno prepričanje o Judih, ki so veljali kot Kristusovi ubijalci). Na ta način so postali »zaznamovani in opazni«, zaradi česar je bila vsakršna integracija nemogoča, kar je pomenilo, da Judje niso smeli postati obrtniki, niso smeli imeti zemlje, so se morali drugače oblačiti in živeti v posebej odrejenih predelih mest. Nejudje so velikokrat imeli predstavo, da so Judje zastrupljevali tudi vodnjake. Ta podoba je postala osnova krščanskega antisemitizma, čeprav je zgodovinsko povsem

neutemeljena. Nekateri nemški rasisti trdijo tudi, da je Nemčija prvo svetovno zgodbo izgubila zaradi Judov. V nemškem popularnem tisku po letu 1919 večkrat naletimo na interpretacije Judov, ki so jih prikazovali kot vojne dobičkarje, ki so zaradi svojih lastnih interesov Nemčijo pustili na cedilu, ali ji celo škodovali.

4. Diskriminacija in razmišljanje Nemčije pred 2. svetovno vojno

Kaj je Nemčijo privedlo, do tega, da so krivili Jude in jih začeli zatirati? Pred vojno je sovraštvo do Judov in drugače mislečih podžigala huda gospodarska kriza, ki je zaradi ostrih zahtev po povračilu vojne škode še posebej močno prizadela Nemčijo, takrat pa je na začetku 30. let »na površje« prišel Adolf Hitler in drugi politični skrajneži z njim na čelu. Hitler je vodil Nacionalsocialistično nemško delavsko stranko (NDSAP), ki je postala pomemben gospodarski dejavnik. Stranka je na volitvah leta 1930 dobila 6,4 milijona glasov. Za takratno slabo gospodarsko stanje so okrivili Jude. Ker so bili premožni in drugačne vere, so bili precej dobra tarča. Že takoj septembra 1931 so bokotirali judovska podjetja. Takoj ko omenimo nemške, ali Hitlerjeve nacionalsocialiste, pa nas razlaga ponese v Nemčijo, v obdobje med obema svetovnjima vojnama. Čeprav je v po prvi vojni poraženi Nemčiji antisemitizem prišel najbolj do izraza, je bil takrat razširjen po celi Evropi. Tarča nacistov pa so bili tudi komunisti in socialisti, ki so jih nacisti imenovali boljševiki. Idejni vodje nacizma kot so Joseph Goebbels, Hienrich Himmler, Adolf Hitler in drugi so skušali ljudi da so za širjenje boljševizma odgovorni predvsem Judje. Adolf Hitler je kancler postal 30. januarja 1933, kmalu po volitvah marca 1933 so že dobili 17 milijonov glasov in razpustili vse druge stranke. Hitler je svojo namero, da uniči Jude, javno razkril 30. januarja 1939. Ne glede na področje delovanja je Hitler posebno pozornost posvečal Judom, njihovemu gospodarskemu in kulturnemu uničenju. Njegov »Moj boj« in Rosenbergov »Mit dvajsetega stoletja« sta zahtevala, da Jude izkoreninijo iz nemškega življenja, kar je postalo zelo očitno v dveh strankarskih glasilih.

Slika 3: Adolf Hitler

Slika 4: Hitlerjevi podporniki

Izraz »dokončna rešitev judovskega vprašanja« pa je prvič uporabil Adolf Eichman 12. marca 1941 ki je bil vodja rajhovske varnostne službe SS (Schutzstaffel). V tem času je na Poljskem bilo umorjenih že na tisoče Judov, saj se je začelo prevažanje poljskih Judov v koncentracijska taborišča in gete. Kmalu po Hitlerjevem razkritju načrtov, je bilo pripadnikom judovskih skupnosti prepovedano bolj ali manj vse: od opravljanja poklicev, do porok z Nejudinjami oz. Nejudi. Tisti, ki tega niso spoštovali so bili izpostavljeni nasilju in posmehu. Judje so postali nezaželeni vsepovsod, tudi tam, kjer njihova prisotnost še ni bila prepovedana. Napisi »Judje so tukaj nezaželeni« ali samo »Judje nezaželeni« so bili postavljeni na vseh javnih mestih. Nacistična zborovanja so se vedno pogosteje končevala s krikom »Smrt Judom!«, začeli so odpuščati judovske vladne uslužbence, novinarje, umetnike idr. Glasilo Združenja nemških zdravnikov je junija 1935 Jude primerjalo z bacilom tuberkuloze, ki je navzoč povsod in ga je treba iztrebiti. Leta 1938 so sledili požigi in ropi judovske lastnine, zaprtja judovskih trgovin in bojkot podjetji. V tem času so nacisti začeli ustanavljati koncentracijska taborišča, z deportacijami Judov pa so začeli leta 1942, čeprav je bilo prvo taborišče ustanovljeno že leta 1933 (Dachau), njihovo število v letih 1938-1942 pa se je povečalo za štirikrat.

Slika 5: Zaporniki v koncentracijskem taborišču Auschwitz

Eden ključnih organizatorjev holokavstva je bil brez dvoma Adolf Eichman, podrejen Adolfu Hitlerju. Eichman pa je bil najbolj odgovoren za deportacijo in poboj madžarskih Judov, med njimi so bili tudi Judje iz slovenskega Prekmurja. Po vojni je pobegnil v Argentino, kjer pa ga je petnajst let po vojni izsledila izraelska obveščevalna služba Mosad. Na skrivaj so ga prepeljali v Izrael, kjer so ga na javnem procesu spoznali za krivega in obsodili na smrt. (Dežela senc, Kratka zgodovina Judov)

5. Upori v koncentracijskih taboriščih

Preden sem začela raziskovati o judovski veri, sem mislila, da se Judje v koncentracijskih taboriščih niso upirali, ko sem čisto po naključju zasledila, da se je tudi to zgodilo. Eno taborišč, v katerem so se Judje uprli, se je imenovalo Sobibór. Zgodba je pripovedovana s strani Thomasa Blatta. Sobibór je bil obdan z minskim poljem in ograjo bodeče žice, ki so jo stražili ukrajinski stražarji z mitraljezi in žarometi. Poleti je začela majhna skupina 20-30 mož načrtovati zapleten pobeg. Na čelu je bil Leon Feldhendler, trintridesetletnik,

ki je bil zanesljiv in sposoben vodja. V zapornikih je gorela iskrice upanja, a jih je skrbelo tudi to, da med seboj niso imeli nobenega z veliko vojaškimi izkušnjami. Take ljudi pa so naposled le dobili, saj so nacisti poslali skupino utrjenih judovskih vojnih ujetnikov iz Rdeče armade in jih spremenili v suženjske delavce v taborišču. Tako se jim je pridružil nekdanji poročnik Aleksander Aronovič Pečerski z vzdevkom »Saša«, ki je bil zelo domiseln in se ni bal esesovcev. Skupaj z Leonom Feldhendlerjem sta sestavila natančen načrt za upor in pobeg. V roku ene ure bi po tihem ubili vse esesovce v taborišču. Upor se je zgodil 1. oktobra 1943. Med uporniki so delili sekire, orodje pa tudi orožje. Prva žrtev je bil častnik Johann Niemann, ki je prišel h krojaču v taborišču po novo jakno. Vstaja se je začela. Druga žrtev je padla pri čevljarju. Vse je teklo po načrtu, ko je nek častnik prišel v garažo, v kateri so se uporniki zbirali. Eden od njih je častnika zabodel do smrti. O nepričakovanem dogodku so hitro poročali Saši, ki je pa ukazal da naj Judje, ki so dobili nadzor nad sirenami zatrobijo k zboru pred običajnim časom. Ko so se vsi zbrali, je Saša in nekaj drugih upornikov zakričalo, da je prišlo do upora. Na stotine jetnikov se je pognalo v beg, ukrajinski pazniki pa so z mitraljezi neusmiljeno streljali na množice ljudi, ki so plezale preko ograje. Mnoge, katerim je uspelo preplezati čez ograjo, je razneslo na minskem polju. Zelo malo Judov je v tem begu preživelo, okoli 300, a so mnoge ujeli v poljskih gozdovih med množičnim iskanjem pobeglih upornikov. Ljudi, ki so preživeli Sobibór je znanih samo 47.

Slika 6: Preživeli zaporniki taborišča Sobibór

Kasneje je Thomas Blatt opravil intervju z Karlom Frenzelom, 1. poveljnikom v tistem taborišču. Frenzel je bil obtožen na dosmrtno ječo. (revija History (2013) , št. 23, str. 46-51)

6. Judje na Slovenskem

Na slovenskem je bila najdena oljenka z judovsko menoro iz 4. ali 6. stoletja, ali pa judovski nagrobnik iz leta 461. Okoli leta 950 in 1050 so začele nastajati prve judovske vasi (Judendorf). Ti kraji so bili začasne ali stalne trgovske poti, ki so jih Judje osnovali tam, kjer stalnih trgovskih poti še ni bilo. Kasneje so se razvila prava mesta (Judenburg na Štajerskem..). Do 14. stoletja je judovska prisotnost v Trstu, Beljaku, Gradcu, Mariboru, Ljubljani, Celovcu in drugih, ko jih na začetku 15. stoletja izženejo iz mnogih vasi, a je judovsko življenje v mestih še v polnem razcvetu. A tudi to se konča, ko so leta 1496 izgnani s Koroški in Štajerske ter leta 1515 tudi s Kranjske. Takrat je bilo Judom dovoljeno bivati le še v beneški Istri, v Trstu in na Goriškem. Na Štajerskem se je najštevilčnejša skupnost razvila v Mariboru v 13. stoletju.

Prvo slovensko antisemitsko besedilo je leta 1886 napisal Josip Apih leta 1886 v »Letopisu Matice Slovenske« z naslovom »Židovstvo«. To ni samo prvo slovensko antisemitsko besedilo, ampak tudi prvo slovensko besedilo o judovstvu nasploh. Tovrstna besedila se v slovenščini srečujejo vse do leta 1945 (Kratka zgodovina Judov, str. 275) . Leta 1944 se je v Prekmurju, ki je bilo med letoma 1941 in 1944 pod okupacijo Madžarske in potem do leta 1945 nacistične Nemčije, končalo neko obdobje. Deželo, ki je gostila ljudi treh veroizpovedi, treh jezikov, in množice različnih navad, so morali pravzaprav čez noč zapustiti ljudje, ki so v obdobju zadnjih dveh stoletij največ prispevali h gospodarskemu in kulturnemu razvoju. Začelo se je z aprilom leta 1944, ko so iz Lendave, Beltincev, Murske Sobote in drugih okoliški vasi izgnali okoli 330 Judov. To je bil prvi val deportacij, prizanesli so le Judom s posebnimi zaslugami za Madžarsko. Med temi deportacijami so za vedno izginili člani prekmurskih judovskih družin Sonnenfeld, Hiršl, Weiss, Schwartz, Ebenšpanger, Berger in ostali. Na silo so izgnali otroke, odrasle,

zdrave, bolne, stare, mlade... vse. Leta 1945 se je nazaj vrnilo 28 Sobočank in Sobočanov ter 23 lendavskih Judov. Skupaj z drugimi preživeli se je vrnilo 65 Judov ali slabih 20 odstotkov od teh, ki so jih leto prej deportirali iz Slovenije. Drugi vir pravi, da se je pred vojno popisalo 270 Judov iz Murske Sobote, 210 iz Lendave, 288 iz Maribora in okolice, 273 iz Ljubljane in okolice in 66 v Celju. Vojno je preživelo okoli 200 Judov. Danes se na območju Prekmurja opredeljuje deset oseb, v Lendavi ena. Skupnost Judov v Sloveniji danes sestoji iz okoli 130 registriranih članov. Domneva se, da v Sloveniji danes živi med 500 in 1000 prebivalcev. Od nekdanjih sinagog sta danes ohranjeni le še lendavska in mariborska. Redki pisni in ustni viri navajajo še druge sinagoge, ki so bile nekoč razkropljene po državi. Kraji, kjer so sinagoge nekoč bile: Ljubljana, Celje, Slovenska Bistrica, Piran, Dravograd, Koper, Novo mesto, Gornja Radgona in Slovenj Gradec. Domnevno sta sinagogi stali še v Beltincih ter na Ptuju. Zadnjo zgrajeno, sinagogo v Murski Soboti, so leta 1954 podrli lokalni komunisti. Na slovenskem območju pa se je ohranilo tudi nekaj judovskih pokopališč. Največje ohranjeno pokopališče se nahaja v Rožni Dolini pri Novi Gorici. Šteje preko 900 nagrobnikov, najstarejši nosi letnico 1406. Pokopališče se je uporabljalo do leta 1947. Ena pomembnih slovenskih Judinj je Katja Boh, ki je tudi ustanovna članica SDS. (vir: Wikipedia)

Slika 7: Sinagoga v Mariboru

Slika 8: Sinagoga v Lendavi

7. Posledica 2. svetovne vojne in Judje danes

Posledica druge svetovne vojne je, da je v petih letih umrlo šest milijonov Judov, ki se v mnoge države niso vrnili, a so dobili svojo državo, čeprav je obstajala že prej, Izrael. Treba pa je poudariti, da v taboriščih niso umirali samo Judje, ampak tudi ogromno Romov in političnih nasprotnikov. Leta 1963 so v Jeruzalemu, v muzeju Jad Vašem, v svetovnem centru za izobraževanje, raziskovanje, dokumentacijo in spomin na holokavst, začeli načrtno zbirati podatke o Nejudih, ki so pod nacizmom in grožnjo smrti tvegali in žrtvovali svoja življenja, da bi rešili judovske otroke, ženske in može. Ljudje so pogosto nemo opazovali, ko so njihove sosede aretirali in odpeljali. Nekateri so pri tem tudi sodelovali, mnogi pa so se z zapuščenim premoženjem kasneje tudi okoristili. Vseeno pa so bili nekateri ljudje vendarle globoko pretreseni in so se odločili za upor. Velikokrat so

bila dejanja nenačrtovana, kar jih je pogosto spravilo v položaj, ko so morali sprejeti težke odločitve. Posledice, ki so doletele pravičnike, so bile povsod drugačne. V Vzhodni Evropi so Nemci ubijali ne samo ljudi, ki so skrivali Jude, ampak so ubili vso družino. Nekateri so bili tudi ubiti v taboriščih.

Slika 9: Spomin na holokavst

Do sedaj je Jad Vašem naziv pravičnika med narodi dodelil ljudem iz 44 držav, med njimi je tudi sedem Slovencev: Uroš Žun, iz Radovljice, ki je rešil šestnajst judovskih deklet; Andrej Trumpej, duhovnik, ki je rešil beograjsko judovsko družino Kalef; Ivan Breskvar, ki je pomagal reševati judovske otroke na Hrvaškem; Zora Pičulin, ki je rešila otroka, katerega starši so bili deportirani; Ljubica in Ivan Zupančič; Olga Rajšek Neuman in Martina Levec Markovič. O zgodbah teh ljudi še danes ne vemo veliko. Zgodba patra Andreja Trumpeja, pa je predstavljena tudi v kratkem filmu Tri obljube režiserja Edvarda Serotte. Petim ženskam je uredil ponarejene krstne liste in osebne izkaznice. Dve dekleti so odkrili, ko sta iskali delo v Nemčiji. Sledi so vodile v Beograd patru Trumpeju, katerega so gestapovci zaprli in več mesecev zasliševali. Na koncu so ga izpustili, vendar je bilo to obdobje nepredstavljivega strahu za preživele tri Judinje, katerim je kasneje spremenil tudi ime. Precej pomemben je bil tudi prej omenjeni Uroš Žun, ki je med letoma 1938 in 1941 je deloval tudi kot obmejni komisar v Mariboru. Leta 1940 je Nemčija dala prepoved, da komisarji čez mejo ne smejo več spuščati beguncev, zlasti ne Judov, ko pa je Uroš Žun dobil ponudbo, da čez mejo pripelje 16 judovskih deklet.

Prepeljal je dekleta, a je s tem zelo ogrozil sebe in svojo družino. Ko so bila dekleta na drugi strani meje, niso vedela kam naj gredo, zato jih je prepeljal v judovski hotel, katerega lastnik je dekleta povezal z judovsko občino v Zagrebu in dekleta so odpotovala tja, saj so tam bile varne. Uroš Žun pa je vedel, da ga čaka težka kazen, zato se je z družino začel skrivati. Postal je begunec. Nemčija je razpisala nagrado v vrednosti 10.000 mark za tistega, ki ga bo prijavil. Žun je kot begunec odpotoval v Bosno, potem pa v Trst, kjer se je tudi zaposlil.

Slika 10: Uroš Žun

8. ANKETA

JUDJE SKOZI ČAS

1. Ali veš, kaj se je dogajalo z Judi med II. svetovno vojno?

- a) da
- b) ne

2. Katera država je najbolj znana po iztrebljanju judovskega ljudstva?

- a) Italija
- b) Nemčija
- c) Španija

3. Kdo je bil tisti, ki je obtožil Jude?

- a) A. Hitler
- b) B. Mussolini
- c) J. V. Stalin

4. Kdaj se je prvič pojavila diskriminacija Judov?

- a) pred ali med drugo svetovno vojno
- b) pred 25 leti
- c) pred več kot 2000 leti

5. Ali bi se v šoli rad več učil o drugi svetovni vojni in Judih?

- a) da
- b) ne

6. Ali se ti zdi, da je iztrebljanje Judov pravično?

- a) da
- b) ne

7. Ali se je krščanska vera razvila iz judovske vere?

- a) da
- b) ne

8. Katera država leži na ozemlju, ki ga Judje imenujejo »sveta dežela«?

- a) Egipt
- b) Vatikan
- c) Izrael

9. Koncentracijsko taborišče je:

- a) množično taborišče namenjeno ujetnikom, beguncem in političnim nasprotnikom
- b) judovski izobraževalni center
- c) poletni tabor za mlade

10. Bi znal/a obrazložiti pomen besede »holokavst«?

- a) da
- b) ne

Če si odgovoril/a z DA obrazloži:

11. Kako se imenuje objekt, kjer Judje opravljajo svoje verske obrede?

- a) v baziliki
- b) v mošiji
- c) v sinagogi

12. Misliš, da so Judje kdaj živeli tudi pri nas? Ali so tudi v Mariboru kakšni ostanki judovstva?

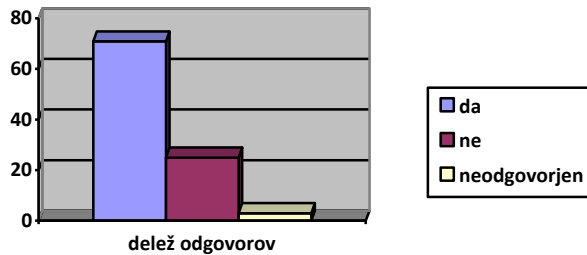
- a) da, v Mariboru imamo sinagogo
- b) ne, ker v Mariboru Judje niso nikoli živeli

Hvala.

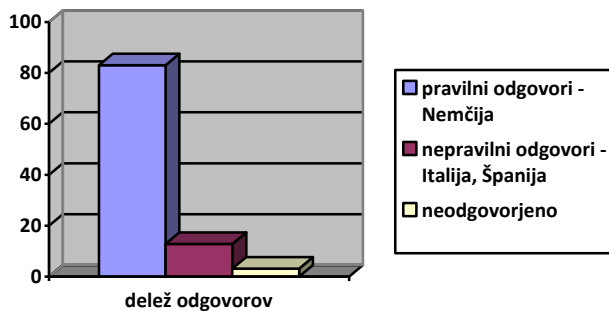
Grafični prikaz rezultatov ankete

Anketo sem izvedela med učenci osmih in devetih razredov šole, katero obiskujem.

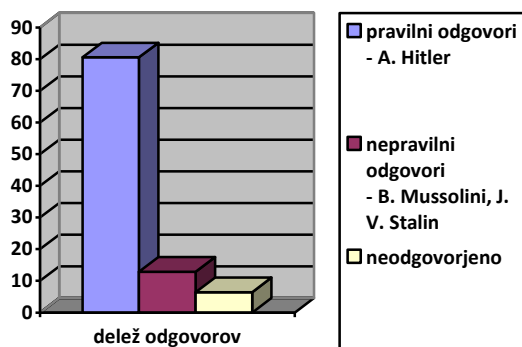
1. Ali veš, kaj se je dogajalo z Judi med II. svetovno vojno?

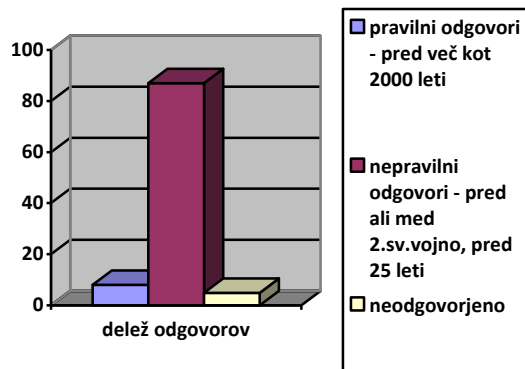
2. Katera država je najbolj znana po iztrebljanju judovskega ljudstva?

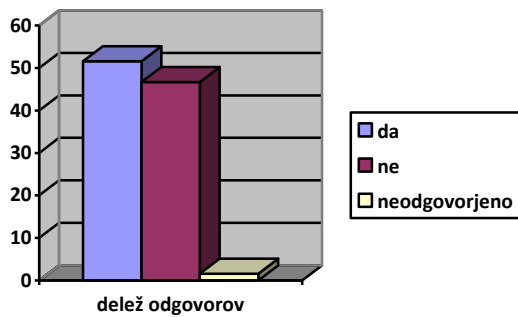
3. Kdo je bil tisti, ki je obtožil Jude?

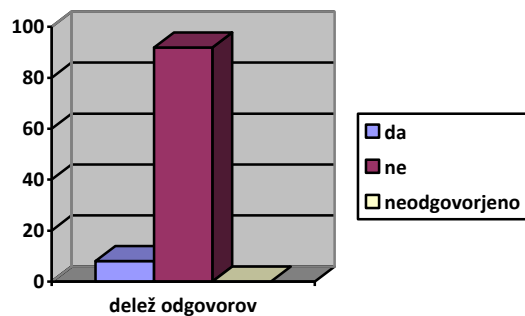
4. Kdaj se je prvič pojavila diskriminacija Judov?

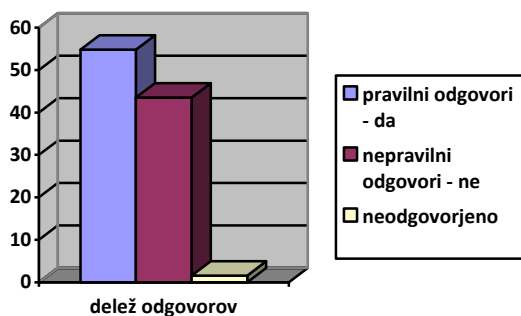
5. Ali bi se v šoli rad več učil o drugi svetovni vojni in Judih?

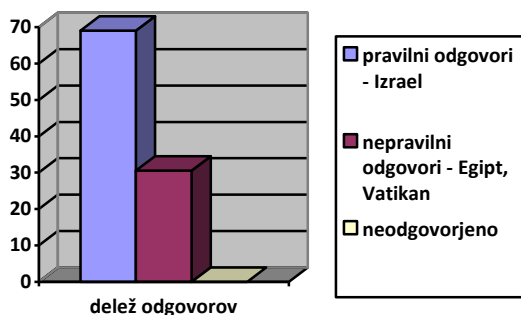
6. Ali se ti zdi, da je iztrebljanje Judov pravično?

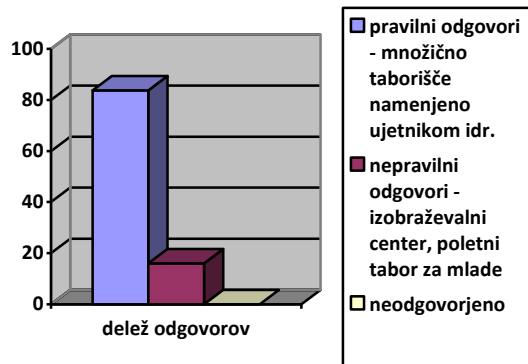
7. Ali se je krščanska vera razvila iz judovske vere?

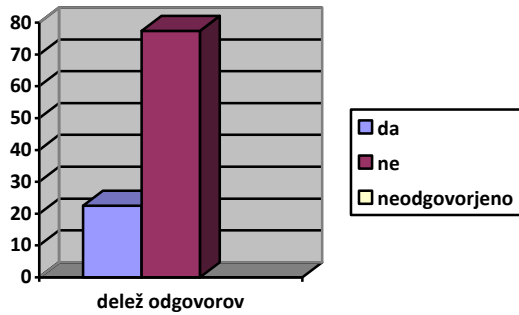
8. Katera država leži na ozemlju, ki ga Judje imenujejo »sveta dežela«?

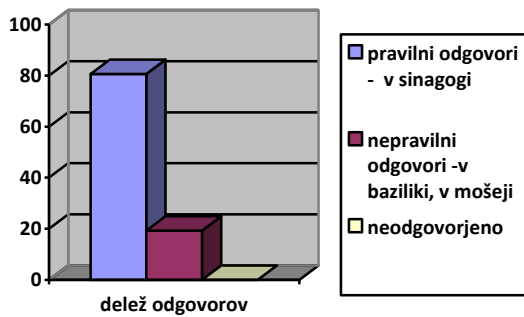
9. Koncentracijsko taborišče je:

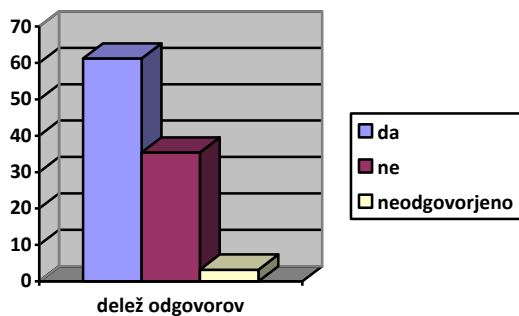
10. Bi znal/a obrazložiti pomen besede »holokavst«?

11. Kako se imenuje objekt, kjer Judje opravljajo svoje verske obrede?

12. Misliš, da so Judje kdaj živeli tudi pri nas? Ali so tudi v Mariboru kakšni ostanki judovstva?

Analiza ankete

Anketirala sem 80% učencev osmega in devetega razreda osnovne šole, ki jo obiskujem. Od 64 anket je bila samo ena neresna, tako da sem upoštevala 63 anket. Domnevala sem, da devetošolcem anketa ne bo pretežka, saj se o drugi svetovni vojni učijo pri pouku zgodovine. Za osmošolce pa sem predvidevala, da se jim bo anketa zdela precej zahtevna in to sem tudi potrdila.

Iz rezultatov ankete tako razberem, da so učenci dobro seznanjeni s problemom druge svetovne vojne in genocida nad Judi. Predvsem so to povprečje dvignili devetošolci, ki se o tem učijo pri zgodovini. Dobro vedo, kdo je obtožil Jude in katera država je s tem začela. Ampak kar 77% učencev ni razložilo pomena besede »holokavst«. Veliko slabše so seznanjeni z judovsko kulturo in dogodki pred drugo svetovno vojno. Ne vedo, kdaj se je diskriminacija začela, predvidevam, da je razlog za to v učni snovi, saj se učijo izključno o prvi in drugi svetovni vojni. Ne vedo splošno znane resnice, zapisane celo v Svetem Pismu, da se je krščanstvo razvilo iz judovstva. Sploh pa ne vedo, da je Izrael država, ki leži na ozemlju, ki se imenuje »sveta dežela«. Veliko število anketiranih ne ve ene najbolj temeljnih stvari, da je sinagoga judovski verski objekt. Nedvomno so učenci o judovski kulturi in ljudstvu nasploh izjemno slabo seznanjeni. Ne vedo niti tega, da je v Mariboru sinagoga, sploh pa ne, da so bili Judje del našega mesta in da so nekateri tudi pomembno delovali.

Tako sem hipotezo, da učenci dobro poznajo dogodke povezane z Judi med drugo svetovno vojno potrdila. Nad rezultati sem bila pozitivno presenečena. Popolnoma drugače pa je bilo pri hipotezi, da poznajo judovsko kulturo in navade. Učenci so na vsa vprašanja navezujoča na kulturo odgovorili porazno. To hipotezo nedvomno ovržem.

9. ZAKLJUČEK

Delo raziskovalne naloge mi je bil precejšen izziv. Veliko sem se naučila o dogajanjih v drugi svetovni vojni. Opisala sem judovske navade, skupnost, zgodovino ljudstva, ter kako se je postopoma razvijal holokavst. Obiskala sem tudi sinagogo v Mariboru in se pogovorila z tam zaposlenimi.

Ugotovila sem, da:

- so se Judje že oblačili zelo podobno kot Grki.
- se je po drugi svetovni vojni iztrebljanje nehalo, a da diskriminacija ostaja.
- je umrlo okrog 6 milijonov Judov in da so umirali tudi Romi in politični nasprotniki.
- še danes na Slovenskem živi okrog 500 do 1000 Judov in da jih je danes v združenju Judovske skupnosti Slovenije še registriranih približno 130.
- je kar 7 Slovencev, ki jim je Jad Vašem dodelil naziv pravičnika.
- se je nasilje nad Judi dogajalo že dolgo pred drugo svetovno vojno.
- so se v koncentracijskih taboriščih dogajali tudi upori.
- Hitler ni bil edini, ki je začel Nemce prepričevati, da so krivi Judje.
- ovrгла sem hipotezo, da učenci osmega in devetega razreda ne vedo veliko o drugi svetovni vojni, saj so se precej dobro odrezali.

10. DRUŽBENA ODGOVORNOST

V nalogi sem opisala nekoliko manj znane stvari v zvezi z judovstvom. Če bo mlajše ali starejše generacije zanimalo, da bi vedeli še kaj več o genocidu nad Judi in podobno, mu bom kopijo te raziskovalne naloge rade volje dala. Poigravam se z mislijo, da bi to raziskovalno nalogo objavila tudi na splet. Čeprav moja tema trenutno ni zelo aktualna, bi pa prav to lahko postala čez nekaj časa. Druge svetovne vojne je konec, genocida nad Judi je veliko manj, a se bo človeštvo vedno spominjalo, kaj se je dogajalo med drugo svetovno vojno in prej, kaj smo v bistvu naredili drug drugemu, sami sebi. Tako da, če ta naloga lahko vsaj malo nekoga opomne, da takih napak ni treba ponavljati, jo z veseljem podelim.

LITERATURA

1. Dežela senc (2012), Oto Luthar, Martin Pogačar, Založba ZRC, ZRC SAZU
2. History revija (2013), št.23, ČZP Večer
3. Judje in Izrael (1982), Vojmir Šobajič, Mladinska knjiga
4. Kako sem hčerki razložila Auschwitz (2000), Annette Wievorka, Cankarjeva založba
5. Kako so izumili judovsko ljudstvo (2008), Shlomo Sand, Založba /*cf., Rdeča zbirka
6. Kako so živeli v času starih Judov (1991), Peter Conolly, založba mladinska knjiga
7. Kratka zgodovina Judov (2009), Klemen Jelinčič Boeta, Mohorjeva založba

ELEKTRONSKI VIRI

1. Judje na slovenskem: http://sl.wikipedia.org/wiki/Judje_v_Sloveniji 25.1.2014
2. Druga svetovna vojna: http://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna 25.1.2014
3. Vzroki za vojno: http://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna#Vzroki_za_vojno 25.1.2014
4. Sudetska kriza in začetek vojne: http://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna#Sudetska_kriza_in_za.C4.8Detek_vojne 25.1.2014
5. Judje v srednjem veku: <http://www.casnik.si/index.php/2011/12/02/judje-v-srednjem-veku/> 25.1.2014

KAZALO SLIK

Slika 1: Podoba skupine Hebrejcev.....	8
http://3.bp.blogspot.com/-LOQTsMISwOE/UIK-wiVjssI/AAAAAAAAADj8/qg6QcF5Oje0/s1600/Dan_1.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	
Slika 2: Jeruzalem – zgodovina.....	10
http://www.zgodovinarka.si/wp-content/uploads/2012/04/stari-jeruzalem.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	
Slika 3: Adolf Hitler.....	12
http://sz-n.com/wp-content/uploads/2013/05/Adolf-Hitler.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	
Slika 4: Hitlerjevi podporniki.....	12
http://www.ushmm.org/propaganda/assets/images/500x/photo-hitler-olympics.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	
Slika 5: Zaporniki v koncentracijskem taborišču Auschwitz.....	13
http://stres.a.gape.org/fasizem_fascism/fasisti/Karl_hoecker_album/zrtve_naci_fasizma/ruski_judje_v_auschwitzu_selekc_pris_delo5.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	
Slika 6: Preživeli zaporniki taborišča Sobibór.....	14
http://www.holocaustresearchproject.org/survivor/images/Sobibor%20Survivors%20Esther%20Raab%20is%20sitting%202nd%20from%20right.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	
Slika 7: Sinagoga v Mariboru.....	15
http://www.ednevnik.si/uploads/j/judovstvo/121896.jpg , (pridobljeno 8 januar.2014))	

Slika 8: Sinagoga v Lendavi.....16

(http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Sinagoga_lendava_0.JPG ,

(pridobljeno 9 januar.2014))

Slika 9: Spomin na holokavst.....17

(http://img.rtv slo.si/_up/upload/2013/01/27/64957577_auschwitz2_show.jpg ,

(pridobljeno 8 januar.2014))

Slika 10: Uroš Žun.....18

(<http://www.radovljica.si/UserFiles/1023/Image/2013/Uros%20Zun.jpg> ,

(pridobljeno 25 januar 2014))